

Laudatio

Václav Smrčka, Vítězslav Kuželka, Ctibor Povýšil
Atlas chorob na kostních preparátech

Kniha je založena na vědeckém zpracování dokumentace první části tzv. Jedličkovy sbírky v Národním muzeu. Sběrka zahrnuje zachované kostní preparáty s nálezy na kostě z let 1830–1950, které jsou cenné tím, že mají klinickou dokumentaci, popis onemocnění. Tyto kosti také neležely v hrobech a nejsou nijak porušeny hnilobnými procesy post mortem. Jedličkova sbírka obsahuje jedinečné projevy zánětlivých chorob na kostě z období před objevem antibiotik a mnohé reprezentativní ukázky vrozených vad a jiných chorob, které byly moderní zdravotní péčí z populace téměř eliminovány. Vypovídá tedy o zdravotním stavu populace a úrovni lékařské péče v 19. a počátku 20. století. Toto 600 stránkové dílo představuje veřejnosti vědecké zpracování části preparátů, uchovávaných do nedávné doby ve sbírkách II. patologicko-anatomického ústavu I. LF UK v Praze. Ústav byl v důsledku fakultní reorganizace také reorganizován a sbírka byla předána do fondů Národního muzea v Praze. Nyní je v depositáři v Horních Počernicích, kde nad ní bdí kurátor Národního muzea RNDr. Vítězslav Kuželka. Iniciativou doc. Smrčky, paleoantropologa a chirurga, autora pozoruhodných osteologicky zaměřených studií např. o stopových prvcích v kostní tkáni je tento materiál zpracováván na vysoké odborné úrovni, jak ukazuje tato velkoformátová, atlasově pojatá monografie. Kosterní anomálie jsou představeny pomocí početných fotografií preparátů, rentgenovými snímky, někdy i histologickými dokumenty, jsou doloženy i vysvětlujícími schémata příslušných patologických procesů, od vrozených vad, přes traumatologické nálezy a záněty, až po nádorová onemocnění. Text je souběžný v češtině i angličtině a proto celosvětově přístupný, je rozumně stručný a výstižný. Vhodně doplňuje perfektní fotografickou dokumentaci pana Vladimíra France. *Atlas chorob na kostních preparátech* popisuje především patologické anomálie na skeletu končetin. Ale jistě nezůstane jen při tom, protože sbírka má kolem 3000 kostěných preparátů, často naprosto unikátních z hlediska výskytu některých dnes už neexistujících anomálií.

Co naši odbornou komisi na knize zaujalo natolik, že byla vybrána na ocenění z mnoha dalších kvalitních publikací? Vážení přítomní, zdá se, že jsme zde většinou všichni dobře rostlí a vcelku zajímavě vyvinutí, bez viditelných kosterních deformací s výjimkou těch, které provázejí věk. Už vypadlo z našeho povědomí, jak vypadaly pitoreskní a lítost vzbuzující osoby typu Quasimoda, živící se žebráním nebo v cirkusech, nebo přežívající v ústavech. V minulosti byly v naší populaci běžné mnohé debilizující, případně až i smrtelné kosterní anomálie, které byly dlouholetou systematickou péčí a prevencí podstatně omezeny. Dnešní lékaři už mají jen mlhavou představu o deformacích způsobených metabolickými poruchami, kostním syfilisem vrozeným i získaným, tuberkulózou kostí a kloubů, vymýcenou dětskou poliomyelitidou a dalšími závažnými nemocemi. Zhusta nevědí, jak vypadaly kostní projevy řady neléčených nemocí, s nimiž se nelze setkat u nás, ale zato v rozvojových a tropických zemích poměrně často. Řeklo by se, že když už tyto nemoci u nás nejsou běžné, nebo byly vymýceny, budou takovéto knihy v našem prostředí spíš historickou a možná ještě tak maximálně kulturní záležitostí, cosi jako třeba kostnice v kutnohorském Sedlci. Ale to není zdaleka rozumný pohled. Autoři této jedinečné knihy jsou čas od času oslovováni patologi, chirurgy, rekonstrukčními ortopédy, nebo rodiči postižených dětí a žádání o odbornou expertizu a pomoc při řešení zdravotních problémů dnes žijících osob. Například se vyskytují vrozené poruchy končetin, jako je syndaktilie (srůst prstů), polydaktylie (více prstů), nebo naopak může chybět některá záprstní kůstka. Protože podobné případy obsahuje i sbírka, lze namodelovat, jak by ruka dítěte vypadala v dospělosti a také navrhnou ještě v dětství nejlepší operační řešení, aby se mohla ruka normálně vyvíjet. Takoví pacienti

procházejí úspěšně rukama autorů této knihy. Sáhnu po ní jistě i mnozí další lékaři, antropologové a historici, když se v hrobech nebo ordinacích setkají s patologií lidské kostry.

Nedávno jsem byl v největším ruském anatomickém museu v Kazani. Děsivá procházka. Jsou tam pro veřejnost dostupné nejrůznější anatomické anomálie, uchovávané buď v alkoholu či formalinu, nebo jako kosterní exponáty. Ohromné množství malformací z centrálních oblastí Ruska má mimo jiné svůj původ nejen v onemocněních, známých i z Evropy, ale ve značné míře v důsledku chronického alkoholismu a pití mutagenních přiboudlin typu metylalkoholu nebo vyšších alkoholů. Návštěvníci mají silný důvod přemýšlet o tom, proč by neměli pít a připravovat svým dětem podobný osud, jako měly tamější exponáty. Je pravda, že se biologicky slabší jedinci nedožívají rozmnožování a tak se v tamní populaci zvyšuje odolnost k alkoholu. Malformací, pokud tedy vím, neubývá. Tak jako je uznávaným národním dědictvím architektura, historické archivy, přírodovědná a jiná musea, stává se národním dědictvím i dokumentace o historii našich nemocí, mezi něž patří bezesporu tato sbírka kostních malformací. Poučí nás tak, jak to má historie dělat?

Podobně jako na str. 118–119 dvě paže ukazují jedna do minulosti a druhá do budoucnosti, tato kniha vede k zamyšlení, jestli současné trendy preventivní medicíny (opouštění povinného očkování a jiné liberální vynálezy) nás nepovedou zpátky do doby, kdy lidé byli sice méně pokřiveni morálně, ale o to více trpěli tělesně.

Ještě jednou blahopřeji autorům a přeji pevné zdraví při přípravě dalších exkursů do Jedličkovy sbírky.

Prof. RNDr. František Vyskočil, DrSc.,

Fyziologický ústav AV ČR, Přírodovědecká fakulta UK Praha, Člen Učené společnosti ČR